

UCHWAŁA

składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 17 września 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Teresa Flemming-Kulesza (przewodniczący)
SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca, uzasadnienie)
SSN Halina Kiriło
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Romualda Spyt
SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)
SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

Protokolant Joanna Klimowicz

z udziałem prokuratora Prokuratury Generalnej Henryki Gajdy-
Kwapien

po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 17 września 2015 r. zagadnienia prawnego, przedstawionego do rozpoznania składowi powiększonemu Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego wnioskiem z dnia 13 marca 2015 r., BSA III-4110-2/15,

"Czy wykonywanie pracy rybaka morskiego, wymienionej w wykazie A załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) stanowi wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. Nr 237, poz. 1656 ze zm.), ujętej w punkcie 22 załącznika nr 1 do tej ustawy ?"

podjął uchwałę:

Członkom załogi statku rybackiego wykonującym prace w służbie pokładowej przysługuje prawo do emerytury pomostowej

na podstawie art. 8 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz. U. z 2015 r., poz. 965) w związku z punktem 22 załącznika nr 1 do tej ustawy.

UZASADNIENIE

Na podstawie art. 60 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.) Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego zwrócił się o rozpoznanie w składzie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego zagadnienia prawnego, czy wykonywanie pracy rybaka morskiego, wymienionej w wykazie A załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), stanowi wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. Nr 237, poz. 1565 ze zm.; obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 965), ujętej w punkcie 22 załącznika do tej ustawy.

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym wskazał, że do rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego doszło w sprawach dotyczących ustalenia prawa do emerytury pomostowej ubezpieczonych, którzy wykonywali pracę rybaka morskiego i w związku z tym domagali się ustalenia prawa do emerytury pomostowej z powołaniem się na spełnienie przesłanek określonych w art. 49 w związku z art. 8 w związku z art. 4 pkt 1-5 i 7 i art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, wobec odmiennego rozumienia pojęcia „prace rybaków morskich”. Ten rodzaj prac (prace rybaków morskich) został ujęty w punkcie 22 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, do którego odsyła art. 3 ust. 1 tej ustawy zawierający definicję prac w szczególnych warunkach oraz art. 8 ustawy, który przewiduje dalsze, w stosunku do ogólnych przesłanek przyznania emerytury pomostowej, warunki nabycia tej emerytury dla osób zatrudnionych w charakterze rybaka morskiego.

Emerytury pomostowe wprowadzone do systemu ubezpieczeń społecznych z dniem 1 stycznia 2009 r. ustawą o emeryturach pomostowych, częściowo zastąpiły bowiem emerytury w obniżonym wieku emerytalnym przyznawane na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z FUS) pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, w pewien sposób ograniczając, w stosunku do poprzedniej regulacji, krąg osób uprawnionych do tego świadczenia.

W uzasadnieniu wniosku Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego podkreślono, że prace rybaków morskich zostały zaliczone do prac w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym przez przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (dalej jako: rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.). Akt ten zawiera dwa wykazy prac w szczególnych warunkach: wykaz A i wykaz B. Oba te wykazy wymieniają prace rybaków morskich: w wykazie A w dziale VIII pod poz. 9, zaś w wykazie B w dziale IV pod poz. 4. Jest to o tyle istotne, że przypisanie danej pracy do wykazu A albo do wykazu B, różnicuje przesłanki do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie przepisów tego rozporządzenia. I tak wykonywanie prac zawartych w wykazie A uprawnia do nabycia prawa do emerytury ubezpieczonego, który osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Z kolei wykonywanie pracy wymienionej w dziale IV wykazu B uprawnia do nabycia prawa do emerytury przez ubezpieczonego, który osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 50 lat dla kobiet i 55 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 10 lat wykonywał prace wymienione w dziale IV wykazu B.

Ponieważ, jak zostało wspomniane, prace rybaków morskich zostały ujęte zarówno w wykazie A, jak i wykazie B załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. przed orzecznictwem stało zadanie doprecyzowania, jakie konkretnie

prace rybaków morskich zaliczane są do wykazu A, które z nich zaś należy zaliczać do prac z wykazu B. Rozstrzygając tę kwestię Sąd Najwyższy stwierdził, że dla takiego ustalenia konieczne jest posłużenie się resortowym wykazem stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach. Odwołując się zatem do treści zarządzenia nr 24 Ministra – Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach resortu gospodarki morskiej (Dz. Urz. Urzędu Gospodarki Morskiej nr 3, poz. 26), w tym do jego załącznika zawierającego szczegółowe wykazy prac w szczególnych warunkach zauważono, że za prace rybaków morskich zaliczone do wykazu A załącznika do zarządzenia uznane zostały prace wykonywane na wszystkich stanowiskach zajmowanych przez pracowników wpisanych na listę członków załogi statku, niezależnie od zatrudniającego go podmiotu (wykaz A, dział VIII, poz. 9, pkt 1 zarządzenia), natomiast za prace rybaków morskich wymienione w wykazie B załącznika do zarządzenia uznane zostały prace wykonywane nie tylko w określonych podmiotach, ale również wyłącznie na stanowiskach wymienionych w wykazie B, dział IV, poz. 4 pkt 1 – 19 zarządzenia. Najogólniej ujmując, do wykazu B zostały zaliczone prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a do wykazu A prace rybaków morskich w służbie mechanicznej, zgodnie z podziałem wynikającym z § 58, § 62 ust. 1 i § 64 ust. 3 rozporządzenia Ministra Żeglugi z dnia 30 października 1971 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich (Dz.U. Nr 33, poz. 299 ze zm.), § 54, 58 i 61 ust. 3 rozporządzenia Ministra – Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 17 sierpnia 1983 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich (Dz.U. Nr 52, poz. 232 ze zm.), § 26, 27, 30 i 31 rozporządzenia z dnia 23 maja 1992 r. Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie kwalifikacji zawodowych i składu załóg polskich statków morskich (Dz.U. Nr 49, poz. 227 ze zm.) oraz § 38 i § 49 rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 24 sierpnia 2000 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, pełnienia wacht oraz składu załóg statków morskich o polskiej przynależności (Dz.U. Nr 105, poz. 1117). Oceniając powyższą regulację w aspekcie prawa do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10 (LEX nr 901608) wyraził

pogląd, że w świetle omówionych przepisów nie można utożsamiać wszystkich prac rybaków morskich z pracą na stanowisku rybaka morskiego ujętą w wykazie B załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Wynika z tego, że wykaz B dotyczy prac niewymienionych w wykazie A, zaś prace zaliczone do obu tych wykazów nie mogą być traktowane zamiennie.

Wobec powyższego wraz z wejściem w życie ustawy o emeryturach pomostowych zrodził się w problem, jak należy rozumieć prace rybaków morskich na potrzeby tego aktu prawnego, czy chodzi tu o wszystkich rybaków morskich bez względu na rodzaj stanowiska na którym wykonywali pracę czy też na gruncie tej ustawy istotny jest podział na prace rybaków morskich w służbie pokładowej i prace rybaków morskich w innych służbach (np. mechanicznej, elektrycznej, obsługi chłodni). Właśnie w tej kwestii doszło do rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 377/12 (LEX nr 1353964) oraz w wyroku z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13 (OSNP 2015 nr 4, poz. 55) przyjęto, że podział ten ma nadal istotne znaczenie. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13 uznał, że zróżnicowanie kwalifikacji do uprawnień emerytalnych z tytułu pracy w warunkach szczególnych w zależności od wykonywania pracy rybaka morskiego ujętej w wykazie A lub B załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. ma bezpośrednie i przesądzające znaczenie dla oceny nabycia prawa do emerytury pomostowej, bowiem wykonywanie pracy rybaka morskiego, wymienionej w wykazie A załącznika do tego rozporządzenia nie stanowi wykonywania pracy rybaka morskiego w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach pomostowych. W ocenie Sądu Najwyższego w składzie wydającym ten wyrok, przemawiają za tym przesłanki nabycia prawa do tego świadczenia określone w art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych, które są tożsame z warunkami nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych, wymienionymi w § 8 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Przepis ten obok identycznych wymagań wiekowych z tymi, które zostały ujęte w art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych wymaga dla nabycia prawa do wcześniejszej emerytury co najmniej 10 letniego wykonywania prac w szczególnych warunkach tyle, że wymienionych w dziale IV wykazu B załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. W ocenie Sądu Najwyższego, nie ulega wątpliwości, biorąc pod uwagę

art. 3 ust. 7 ustawy o emeryturach pomostowych, że przesłankę posiadania przez ubezpieczonego, co najmniej 10 - letniego okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze analizować należy przez pryzmat przepisów art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, jak i art. 32 i 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS i w konsekwencji za prace rybaków morskich uznawać jedynie prace rybaków wymienionych w wykazie B załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., a więc wyłącznie prace w służbie pokładowej.

Odmienne stanowisko w tej kwestii zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 stycznia 2014 r., III UK 33/13 (OSNP 2015 nr 4, poz. 54) oraz w wyroku z dnia 11 kwietnia 2014 r., III UK 124/13 (OSNP 2015 nr 8, poz. 112). W uzasadnieniu wyroku z dnia 24 stycznia 2014 r., III UK 33/13 wskazano, że skoro ustawa o emeryturach pomostowych prace rybaków morskich, jako prace w warunkach szczególnych uprawniające do świadczeń przewidzianych ustawą, wymienia tylko raz, w punkcie 22 załącznika nr 1 do ustawy, to zasadne wydaje się przyjęcie, że ustawodawca przyznał prawo do emerytury pomostowej, na warunkach określonych w art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych, pracownikom wykonującym wszystkie prace rybaków morskich bez różnicowania, czy według innych przepisów i wydanych na ich podstawie wykazów resortowych wykonywali prace rybaków morskich na określonych stanowiskach i w określonych podmiotach. Brak w przepisach ustawy o emeryturach pomostowych jakiegokolwiek ograniczenia możliwości zaliczenia do prac rybaków morskich prac poszczególnych członków załogi kutra rybackiego w zależności od przynależności do załogi pokładowej czy mechanicznej i to w zależności od zatrudniającego podmiotu, przemawia za przyjęciem, że art. 8 tej ustawy obejmuje swą dyspozycją wszystkie osoby, wykonujące prace rybaków morskich wymienione zarówno w wykazie A, jak i B załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Nie można bowiem, bez wyraźnej podstawy prawnej, tożsamego pojęcia prace rybaków morskich traktować odmiennie: w sposób zawężający na potrzeby ustawy o emeryturach pomostowych oraz w sposób szeroki, z uwzględnieniem pracy członków załogi kutra rybackiego w służbie mechanicznej, na potrzeby ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Sąd Najwyższy w tym judykacie uwypuklił, że pojęcie rybaka morskiego obejmuje nie

tylko tych członków załogi, którzy zatrudnieni są na stanowisku rybaka czy starszego rybaka, ale również tych zajmujących stanowisko mechanika czy motorzysty. W art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych (Dz.U. Nr 61, poz. 258, obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 430) wskazano bowiem, iż marynarzem lub rybakiem jest osoba posiadająca morskie kwalifikacje zawodowe, stwierdzone zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim (Dz.U. Nr 109, poz. 1156), a więc każdy członek załogi kutra rybackiego dopuszczony do pracy na morzu, w tym również mechanik czy motorzysta. Zgodnie natomiast z art. 3 lit. b rozporządzenia Rady /WE/ nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego (Dz.U. UE L 223 z 15.08.2006 r., s. 1) rybak to osoba, której zajęciem - uznanym przez państwo członkowskie - jest zawodowe rybactwo na pokładzie czynnego statku rybackiego, co przy uwzględnieniu angielskiej i francuskiej wersji językowej można przetłumaczyć jako „osoba zatrudniona, zaangażowana w profesjonalne, zawodowe rybactwo” czy „każda osoba wykonująca rybactwo”. Sąd Najwyższy w odniesieniu do stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy uznał, że uprawnia to do przyjęcia, że użyte w ustawie o emeryturach pomostowych ogólne pojęcie prace rybaków morskich, obejmuje wszystkich członków załogi kutra rybackiego i wszystkie prace rybaków morskich, na wszystkich wyszczególnionych na liście załogi stanowiskach. W odniesieniu do stanu faktycznego leżącego u podstaw wyroku III UK 33/13 uprawniało to do przyjęcia, że użyte w ustawie o emeryturach pomostowych ogólne pojęcie „prace rybaków morskich”, obejmuje wszystkich członków załogi kutra rybackiego i wszystkie prace rybaków morskich, na wszystkich wyszczególnionych na liście załogi stanowiskach.

W uzasadnieniu zagadnienia prawnego wskazano, że ta sama teza została powtórzona w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2014 r., III UK 124/13, w którym między innymi dodatkowo stwierdzono, że zawężająca wykładnia pojęcia prace rybaków morskich w przypadku ustawy o emeryturach pomostowych implikowałaby – w przeciwieństwie do ustawy o emeryturach i rentach z FUS i rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. – nie tylko zróżnicowanie układu warunkującego nabywanie uprawnień emerytalnych przez obydwie grupy

ubezpieczonych wykonujących prace rybaków morskich, ale w ogóle pozbawienie członków załogi zatrudnionych na statkach rybackich, w innej niż pokładowa służba, prawa do tego świadczenia. Dla wsparcia swego stanowiska w uzasadnieniu powyższego wyroku Sąd Najwyższy podniósł, że znaczna część przedstawicieli doktryny i judykatury sprzeciwia się zawężającej wykładni przepisów ustawy o emeryturach pomostowych. Jednocześnie w ocenie Sądu Najwyższego w składzie wydającym ten wyrok zauważono, że przepisy ustawy o emeryturach pomostowych są niejednoznaczne i niespójne, a sama instytucja emerytur pomostowych nie jest oparta na zasadzie wzajemności. Wskazano, iż w orzecznictwie sądów administracyjnych prezentowana jest liberalna wykładnia pojęcia pracownika wykonującego pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Sąd Najwyższy zwrócił przy tym uwagę na odmienną redakcję art. 3 ust. 4 i 5 ustawy o emeryturach pomostowych w relacji do § 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. W uchwale składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13 listopada 2012 r., I OPS 4/12 (ONSAiWSA 2013 nr 2, poz. 24) stwierdzono, że za pracownika wykonującego prace o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 5 ustawy o emeryturach pomostowych może być uznany pracownik, który wykonując prace w szczególnym charakterze, wykonuje także inne czynności wskazane przez pracodawcę w ramach świadczenia pracy. Użyty w art. 3 ust. 4 i 5 ustawy o emeryturach pomostowych zwrot „pełny wymiar czasu pracy” odnosi się bowiem do wymiaru czasu pracy określonego w umowie o pracę, a nie do czynności uznawanych za pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. A zatem miarodajne dla zakwalifikowania pracownika do osób wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze powinno być to, że pracownik wykonuje rodzaj pracy wymienionej w załączniku nr 1 lub 2 do ustawy o emeryturach pomostowych będąc zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy i ten rodzaj wykonywanej pracy stanowi podstawowy obowiązek pracownika, bez względu na to, czy oprócz wymienionego rodzaju pracy wykonuje również inne czynności.

Prokurator Generalny wniósł o udzielenie na przedstawione pytanie odpowiedzi, zgodnie z którą wykonywanie pracy rybaka morskiego wymienionej w

wykazie A załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze stanowi wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ujętej w punkcie 22 załącznika nr 1 do tej ustawy. Zdaniem Prokuratora Generalnego za taką odpowiedź na pytanie przemawia między innymi zawarta w art. 3 ust. 1 i 2 pkt 1b ustawy o emeryturach pomostowych definicja prac w szczególnych warunkach, która obejmuje wszystkie prace związane z czynnikami ryzyka, jakie niesie za sobą praca na wodzie.

Podejmując uchwałę w powiększonym składzie Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawową kwestią w niniejszym zagadnieniu prawnym jest konieczność ustalenia zakresu pojęcia prace rybaków morskich, od którego zależy udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy wykonywanie pracy rybaka morskiego, wymienionej w wykazie A dział VIII poz. 9 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze stanowi wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ujętej w punkcie 22 załącznika nr 1 do tej ustawy. Innymi słowy, czy prawo do emerytury pomostowej, o którym mowa w art. 8 tej ustawy przysługuje całej załodze statku rybackiego, czy tylko załodze (rybakom) w służbie pokładowej. Prace rybaków morskich zostały bowiem zakwalifikowane jako praca w szczególnych warunkach zarówno w wykazie A, jak i wykazie B stanowiących załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., ale przypisanie pracy do danego wykazu różnicuje przesłanki nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym na podstawie przepisów tego rozporządzenia. Wykonywanie prac zawartych w wykazie A uprawnia do nabycia prawa do emerytury ubezpieczonego, który osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Z kolei wykonywanie pracy

wymienionej w dziale IV wykazu B uprawnia do nabycia prawa do emerytury przez ubezpieczonego, który osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 50 lat dla kobiet i 55 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 10 lat wykonywał prace wymienione w dziale IV wykazu B. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie dotyczącym emerytur przyznawanych na podstawie art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wskazywał, że do wykazu B zostały zaliczone prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a do wykazu A prace rybaków morskich w służbie mechanicznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10, LEX nr 901608).

W rozważaniach dotyczących zakresu pojęcia prace rybaków morskich, wymienionej w punkcie 22 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych nie można pominąć tego, że uchwalenie ustawy stanowiło element reformy systemu ubezpieczeń społecznych, której celem było zawężenie grona uprawnionych do emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przyznawanych na podstawie art. 32 i 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, do sytuacji uzasadnionych rzeczywistą koniecznością przejścia ubezpieczonego na emeryturę (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5-6, poz. 62; z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, LEX nr 128470; z dnia 13 czerwca 2013 r., I UK 13/13, LEX nr 1413490; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 159/13, LEX nr 1405231). Ustawodawca wyszedł z założenia, że emerytura pomostowa będzie przysługiwała osobom pracującym w najtrudniejszych warunkach, które nie mogą być usunięte przez pracodawcę żadnymi środkami profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej. Wobec powyższego do uprawnionych do emerytury pomostowej zaliczają się osoby wykonujące konkretne prace, a nie całe grupy branżowe, ponieważ ustawa o emeryturach pomostowych określiła inne kryteria przy konstruowaniu wykazu prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze niż te, którymi kierował się ustawodawca w rozporządzeniu z dnia 7 lutego 1983 r. Trybunał Konstytucyjny w wyrokach z dnia 16 marca 2010 r., K 17/09 (OTK-A 2010 nr 3, poz. 21) oraz z dnia 3 marca 2011 r., K 23/09 (OTK-A 2011 nr 1, poz. 8) stwierdził, że ustawa o emeryturach pomostowych w sposób bardziej adekwatny definiuje osoby, które nie mogą pracować do osiągnięcia powszechnego wieku emerytalnego, eliminuje

bowiem sytuacji, gdy formalnie zajmowane stanowisko nie odpowiada rodzajowi wykonywanej pracy. Jednocześnie Trybunał zaznaczył, że nie ma podstaw do przyjęcia, że osoby uprawnione do emerytur w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z FUS i rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. oraz osoby uprawnione do emerytur pomostowych charakteryzują się prawną cechą relewantną w równym stopniu. Oznacza to, że zakres ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz ustawy o emeryturach pomostowych jest częściowo zbieżny a częściowo rozłączny. Niemniej jednak – mając na uwadze przesłanki, którymi kierował się prawodawca – podkreślone zostało, że celem ustawy o emeryturach pomostowych, w obliczu niekorzystnych trendów demograficznych, było przede wszystkim przejście z systemu, w którym istniały szerokie możliwości przejścia na emeryturę do systemu, w którym takie uprawnienia poddane będą likwidacji. Na konieczność weryfikacji osób uprawnionych do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym Trybunał Konstytucyjny zwracał uwagę w wyroku z dnia 20 maja 2008 r., SK 9/07 (OTK-A 2008 nr 4, poz. 60), podnosząc, że konieczne jest zweryfikowanie przesłanek, którymi kierował się prawodawca w 1983 r. przy konstruowaniu preferencyjnych rozwiązań skracania wieku emerytalnego. Demokratyczne przemiany społeczno - gospodarcze spowodowały, że ubezpieczenie społeczne powinno przestać być wykorzystywane jako instrument rozwiązywania problemów na rynku pracy.

W art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych wskazuje się, że prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, mogące z wiekiem z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, stawiające przed pracownikami - mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej - wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. Z tego względu prawodawca pominął w ustawie o emeryturach pomostowych prace w warunkach występowania hałasu, poza pomieszczeniami zamkniętymi, prace w ekspozycji na wibracje miejscową i ogólną itd. Wykaz prac w szczególnych warunkach, o których

mowa w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych określa załącznik nr 1 do tej ustawy, zaś czynniki ryzyka, o których mowa w tym przepisie, związane są z pracami determinowanymi siłami natury i są to prace pod ziemią, prace na wodzie, prace pod wodą, prace na powietrzu (art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy). Z kolei definicję prac o szczególnym charakterze zawiera art. 3 ust. 3 ustawy, pojęciem tym obejmując prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia sprawności psychofizycznej, związanej z procesem starzenia się. Wykaz prac o szczególnym charakterze określa załącznik nr 2 do ustawy. W orzecznictwie przyjmuje się, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, co oznacza, że cech pracy „o szczególnym charakterze” lub „w szczególnych warunkach” nie mogą posiadać inne prace, choćby sposób ich wykonywania i ich jakość mogłyby obniżyć się z wiekiem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5-6, poz. 62). Na etapie prac legislacyjnych został również zaprezentowany pogląd, że definicja prac w szczególnych warunkach zawarta w art. 3 ust. 1-3 ustawy o emeryturach pomostowych jest w gruncie rzeczy pozbawiona znaczenia normatywnego a jej rola sprowadza się jedynie do wskazania kryteriów, w oparciu o które został ustanowiony wykaz prac zawarty w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych (Przegląd Legislacyjny z 2008 r. Nr 3, s. 211). Warto przy tym zauważyć, że definicja ta ma charakter mieszany, gdyż nie jest ani definicją klasyczną ani zakresową.

Ustawa o emeryturach pomostowych nie zawiera odrębnej definicji prac rybaków morskich. Takiej definicji, co podkreślono w pytaniu prawnym, nie zawierało również rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. ustanawiające warunki nabywania przez ubezpieczonych emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Z tego względu odwoływano się do zarządzenia nr 24 Ministra – Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach resortu gospodarki morskiej, w tym do jego załącznika nr 1

zawierającego szczegółowe wykazy prac w szczególnych warunkach. Załącznik ten w wykazie A dział VIII poz. 9, pkt 1 stanowi, że prace rybaków morskich to prace wykonywane na wszystkich stanowiskach zajmowanych przez członków załogi statku, niezależnie od zatrudniającego ich podmiotu. Natomiast za prace rybaków morskich, o których mowa w wykazie B załącznika do tego zarządzenia uznane zostały prace wykonywane nie tylko w określonych podmiotach, ale - co istotniejsze - wyłącznie na stanowiskach wymienionych w dziale IV, poz. 4 pkt 1-19, a to: kapitana, zastępcy kapitana do spraw zwiadu połowowego, starszego oficera, I oficera, II oficera, III oficera, IV oficera, I szypra, II szypra - zastępcy kierownika jednostki, bosmana, starszego rybaka, rybaka, młodszego rybaka, mistrza przetwórstwa rybnego, starszego rybaka przetwórstwa, młodszego rybaka przetwórstwa, starszego rybaka mączkarza oraz na pozostałych etatowych stanowiskach pracy na statku do wykonywania rybołówstwa morskiego, wymienionych w Układzie Zbiorowym Pracy dla rybaków morskich z dnia 17 stycznia 1975 r.

Sąd Najwyższy w wyrokach: z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10 (LEX nr 901608), z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 377/12 (LEX nr 1353964), z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13 (OSNP 2015 nr 4, poz. 55) przyjął, że posłużenie się resortowym wykazem stanowisk jest uzasadnione, gdy dany rodzaj prac został wymieniony w obu wykazach załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. jedynie ogólnie, bez wskazania jakiegokolwiek kryterium zakwalifikowania go do jednego z wykazów. Stąd do wykazu B zostały zaliczone prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a do wykazu A prace rybaków morskich w służbie mechanicznej, zgodnie z podziałem wynikającym z § 58, § 62 ust. 1 i § 64 ust. 3 rozporządzenia Ministra Żeglugi z dnia 30 października 1971 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich, § 54, 58 i 61 ust. 3 rozporządzenia Ministra - Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 17 sierpnia 1983 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich, § 26, 27, 30 i 31 rozporządzenia z dnia 23 maja 1992 r. Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie kwalifikacji zawodowych i składu załóg polskich statków morskich, § 38 i § 49 rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 24 sierpnia 2000 r. w sprawie wyszkolenia i kwalifikacji

zawodowych, pełnienia wacht oraz składu załóg statków morskich o polskiej przynależności, § 42 i 54 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych marynarzy (Dz.U. Nr 47, poz. 445 ze zm.). Obecnie podział ten nadal utrzymany został w przepisach rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji członków załóg statków morskich (Dz.U. z 2013 r., poz. 937). W Dziale IV tego rozporządzenia określone zostały niezbędne kwalifikacje umożliwiające uzyskanie świadectwa rybaka rybołówstwa morskiego, które nawiązują do stanowisk zajmowanych przez rybaków morskich w służbie pokładowej (§ 56-64), podobnie, jak regulujące te kwestie wymienione powyżej rozporządzenia, w tym obowiązujące w dacie wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych marynarzy.

Tym samym, na podstawie wyżej wymienionych przepisów, prawodawca konsekwentnie rozróżnia prace członków załogi statku rybackiego na prace w służbie pokładowej oraz prace w służbie mechanicznej, a kwalifikacje zawodowe do wykonywania pracy rybaka morskiego powiązane są wyłącznie ze stanowiskami w służbie pokładowej. Tylko służba pokładowa stosownie do treści § 8 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. umożliwia ubezpieczonym nabycie prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach po wykazaniu 10 lat pracy na stanowiskach wymienionych w zarządzeniu nr 24 Ministra – Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach resortu gospodarki morskiej oraz osiągnięciu wymaganego wieku 50 lat dla kobiet i 55 lat dla mężczyzn. Identyczne przesłanki nabycia prawa do emerytury określone są w art. 8 ustawy pomostowej, zgodnie z którym emerytura pomostowa przysługuje pracownikowi, który spełnił warunki określone w art. 4 pkt 1, 4-7 oraz osiągnął wiek wynoszący co najmniej 50 lat dla kobiet i co najmniej 55 lat dla mężczyzn oraz ma okres pracy w szczególnych warunkach wymienionej w pkt 20, 22 (prace rybaków morskich) i 32 załącznika nr 1 do ustawy, wynoszący co najmniej 10 lat. Analiza powyższych przepisów wskazuje, że warunki wymagane do nabycia prawa do emerytury pomostowej przez ubezpieczonych wykonujących prace rybaków morskich są tożsame z warunkami

nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, wymienionymi w § 8 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. A zatem mając na uwadze wykładnię celowościową i historyczną za prace rybaków morskich ujętą w pkt 22 załącznika nr 1 ustawy o emeryturach pomostowych należy przyjmować prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a nie prace wykonywane na wszystkich stanowiskach zajmowanych przez pracowników wpisanych na listę członków załogi statku rybackiego. Gdyby przyjąć, że zakresem pojęcia prace rybaków morskich, ujętej w pkt 22 załącznika nr 1 do emerytury pomostowej, objęci są rybacy morscy zarówno w służbie pokładowej, jak i mechanicznej, to oznaczałoby to, że ustawodawca sprzecznie z celem reformy systemu ubezpieczeń społecznych, rozszerzyłby uprawnienia umożliwiające nabycie prawa do emerytury w porównaniu z dotychczasowymi, które określone są na podstawie przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Wskazać należy, iż różnicując warunki nabywania prawa do emerytury na podstawie przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w zależności od wykonywania przez ubezpieczonych prac wymienionych w wykazie A oraz wykazie B, prawodawca kierował się przede wszystkim stopniem uciążliwości i szkodliwości prac w szczególnych warunkach. Objęcie pojęciem rybaka morskiego również rybaków, którzy nie pracują w służbie pokładowej powodowałoby zatem, że wykonywane przez całą załogę statku rybackiego prace charakteryzowałyby się tym samym stopniem uciążliwości i szkodliwości, a takiego wniosku, mając na uwadze rodzaje prac wykonywanych na statku rybackim, wyprowadzić się nie da.

Ustalając zakres pojęcia prace rybaków morskich, o którym mowa w ustawie o emeryturach pomostowych, w ocenie Sądu Najwyższego w składzie powiększonym, nieuprawnione jest odwoływanie się do wykładni językowej, w tym do potocznego, językowego znaczenia terminu rybak morski, ani do definicji zamieszczonej w art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 2 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych, w myśl której marynarzem lub rybakiem jest osoba posiadająca morskie kwalifikacje zawodowe, stwierdzone zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim (obecnie na podstawie ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie morskim; jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 611) oraz definicji

rybaka morskiego zawartej w art. 3 lit. b rozporządzenia Rady /WE/ nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego. Ukształtowanym poglądem w orzecznictwie i doktrynie jest, że zasada pierwszeństwa wykładni językowej nie powinna prowadzić do wniosku, iż interpretatorowi wolno jest całkowicie ignorować wykładnię systemową i funkcjonalną. Może się bowiem okazać, że sens przepisu, który wydaje się językowo jasny okaże się wątpliwy, gdy go skonfrontujemy z innymi przepisami lub weźmiemy pod uwagę cel regulacji prawnej. W każdej zatem sytuacji, w której nasuwa się podejrzenie, że wynik wykładni językowej może okazać się nieadekwatny interpretator powinien skonfrontować go z wykładnią systemową i funkcjonalną (por. M. Zieliński, Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki. Warszawa 2002; L. Morawski, Zasady wykładni prawa, Toruń 2006). W przypadku, gdy ściśle literalne interpretowanie „zapisu” ustawowego uniemożliwiałoby zastosowanie przepisu bądź prowadziło do zniekształcenia lub wypaczenia jego treści, nie tylko prawem, ale wręcz obowiązkiem organu stosującego prawo jest sięganie do innych sposobów wykładni. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie przyjmuje, że w sytuacji, w której wynik interpretacji językowej byłby niedorzeczny, należy taką wykładnię odrzucić (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2003 r., I PK 409/02, OSNP 2004 nr 19, poz. 334). Przyjęcie wykładni językowej pojęcia rybak morski umożliwiałoby całej załodze statku, w tym rybakom w służbie mechanicznej, elektrycznej, kucharzom nabycie prawa do emerytury pomostowej po przepracowaniu 10 lat pracy w tych warunkach, co prowadziłoby do nieuzasadnionego rozszerzenia dotychczasowych uprawnień ubezpieczonych.

Wbrew odmiennemu stanowisku wyrażonemu przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 kwietnia 2014 r., III UK 124/13 ustawodawca nie pozbawił rybaków w służbie mechanicznej prawa do emerytury pomostowej. Ustawa o emeryturach pomostowych za prace w szczególnych warunkach uznaje w pkt 23 załącznika nr 1 także prace na statkach żeglugi morskiej, a ustawa z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 758 ze zm.) w art. 2 § 1 stanowi, że statkiem morskim jest każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej, zwane dalej statkiem. Kodeks morski stosuje się do morskich statków handlowych. Natomiast zgodnie z art. 3 § 2

Kodeksu morskiego morskim statkiem handlowym jest statek przeznaczony lub używany do prowadzenia działalności gospodarczej, a w szczególności do: przewozu ładunku lub pasażerów, rybołówstwa morskiego lub pozyskiwania innych zasobów morza, holowania, ratownictwa morskiego, wydobywania mienia zatopionego w morzu, pozyskiwania zasobów mineralnych dna morza oraz zasobów znajdującego się pod nim wnętrza Ziemi. A zatem ustawodawca w ustawie o emeryturach pomostowych nie pozbawił pozostałych członków załogi statku rybackiego uprawnień do tego świadczenia, umożliwiając zakwalifikowanie wykonywanej przez nich pracy jako „prace na statkach żeglugi morskiej”, o czym stanowi pkt 23 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. Oznacza to, że przyznano im uprawnienia emerytalne po spełnieniu tożsamyh warunków, jakie wynikały z rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., czyli po osiągnięciu wieku 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz wykazania wymaganego 15 letniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach.

W tym kontekście wyłącznie członkom załogi statku rybackiego wykonującym prace w służbie pokładowej przysługuje prawo do emerytury pomostowej na podstawie art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych w związku z punktem 22 załącznika nr 1 do tej ustawy.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści przedstawionej w sentencji.

eb